

УДК 378:124.5(4)]''364''

Ігор Скловський,
 д-р філос. наук, доцент,
 ДЗ «ПНПУ ім. К. Д. Ушинського»

Віра Аксьонова,
 д-р філос. наук, доцент,
 Льотна академія Національного авіаційного університету

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР БОРОТЬБИ ЗА СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Статтю присвячено формуванню в Україні політичної нації в ході інноваційних трансформацій патріотичних цінностей в умовах сучасної російсько-української війни. Представлено авторське бачення засадничих цінностей національної системи філософсько-патріотичних знань. Проаналізовано набутки стародавніх цивілізацій і сучасної науки – у контексті розвитку діалектики антропологічного та переосмислення концепції взаємодії людини і суспільства. Нині в Україні активно відроджується громадська повага до досвіду самокритичного розуміння постмодерної європейської думки, чому значною мірою сприяє система гуманітарної освіти. Об'єктивно стають затребуваними такі специфічні характеристики духовності людини, як шляхетність, професіоналізм, патріотизм, креативність, інформативність, громадська активність, які можуть сприяти прогресивному розвитку суспільства й особистості, збереженню вільного життя і виживанню локально-етносоціальних утворень у військових умовах.

Ключові слова: політична нація, патріотичні цінності, антропоцентризм, антропологізм, трансформації.

Гуманітарна освіта демонструє філософську мудрість і соціальну силу діалектики людини, яка завжди була предметом антропологізації онтологічного дискурсу, подолання суперечності між суспільством та індивідом, особливо в умовах війни. «До Сократа приходили з питаннями про добро і зло, справедливість та законність, що є красиве та потворне? ... Протистояти його загальногрецькій популярності було майже неможливо. Ще менш можливо було для його багаточисельних співрозмовників перемагати його в різноманітних суперечках... Його довго терпіла влада, що вважала себе демократичною... але не витримала цієї доброзичливої іронії» [7, с. 17–18].

У сучасному духовному просторі України рельєфно йде формування політичної нації, відбуваються інноваційні трансформації патріотичних цінностей. Під час військового протистояння змінюються філософські концепції взаємодії людини і суспільства. Тому без філософського осмислення

гуманітарного адекватна сучасної стадії антропологізму неможливе подолання інерції відчуження людини від влади, людини від людини, людини від природи, що відображає труднощі входження України у складні еволюційно-соціокультурні процеси країн європейського світу, які детерміновані суспільними змінами і трансформаціями становлення політичної нації. Відбувається суб'єктивізація змін у європейському просторі навколо суверенітету України, становлення нової моделі цивілізованої української людини. В гуманітарній освіті саме філософам належить пріоритет впливу на сучасні покоління, які намагаються зрозуміти глибину апорій Сократа (зокрема, «Я знаю, що нічого не знаю») [3].

Мета статті – проаналізувати основні фактори та представити авторське бачення щодо напрямів розвитку гуманітарної освіти в Україні у контексті сучасних цивілізаційних викликів.

Постнекласичний аналіз когнітивних структур цивілізованого буття розкриває нові антропологічні рівні історичної діалектики особистості, що полягають в оволодінні гуманістичним кодом за екстремальних умов і жанрами дискурсу метафізики та діалектики історії. «Дух Сократа» як цивілізаційна фаза стародавніх Афін істотно визначає позитивні можливості філософії. Антропологізм гуманітарної освіти створює умови для відтворення героїзму соціальних акторів та впливів конкретних харизматичних особистостей на історичний процес. «Казус Сократа» являє собою новий тип виду Homo Liber у розумінні комунікативних та інформаційних детермінант постмодерної людини і суспільства. Інновації антропологічних засад афінського філософа діють у контексті соціалізації європейського націотворення, обумовлюючи діалектику смисложиттєвих орієнтирів антропологізму, потребуючи розширення меж свободи історичного простору.

Під час становлення української політичної нації людина проходить «антропологічний іспит» через формування нових історико-етнонаціональних сенсів буття, що детерміновані діалектикою цивілізаційних процесів [11]. Метафізичний вимір антропологічної фази етносоціальних перетворень відбувається в умовах особистісного комунікативно-інформаційного усвідомлення сенсу діалектики цивілізаційності буття (Сократ, Платон, Аристотель, Т. Шевченко, І. Франко) та обумовлює антропоцентричний контекст європейського простору (В. Винниченко, М. Грушевський, О. Лосєв, П. Сорокін). Дослідження гуманістичної трансформації сучасної людини за умов гострого міждержавного протистояння обумовлює дух нової моделі націотворення – оптимізує символи діалектики європейських гуманітарних інтенцій (М. де Сервантес). Так, наприклад, образ Сократа інтерпретується у символі «Дон Кіхота» [8], що є алегорією постнекласичного антропоцентризму європейських цінностей у вихованні (Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський). Лицарське служіння Вітчизні у душі ідеалів Сократа відтворює сценарій духовного виходу зі стану кризового суспільства (А. Бойко, Є. Борінштейн, Ф. Кессіді, В. Ситковський, О. Халапсіс).

Подолання суперечностей існування і сутності націотворення сприяє новій формі антропологічної парадигми гуманітарної освіти: інформаційно знімає поверховий аналіз і української політичної нації, і європейського простору, відтворює постнекласичний погляд на становлення духу еліти і навіть обмежує невігластво носіїв сепаратизму, колабораціонізму та конформізму. Поглиблення державно-відтворювальної діяльності патріота на фоні військового «екстриму» політичного розвитку несе не очікувані громадою зміни в сучасній економічній, військово-політичній, культурно-світоглядній сферах суспільства, до яких слід віднести формування глобально-комунікативного простору, фундаментальних соціокультурних зсувів у свідомості звичайної людини.

Антропоцентричні зміни цивілізованої людини обумовлюють становлення інтегрального соціокультурного простору, де перехрещуються централізм та децентралізм, дух європейського простору (з античних часів) та відображення протидії свідомих прихильників цивілізації проявам дикунства та варварства. Антропоцентричне «дорослішання» людини в Україні відображає особливості історичних концептів змін звичайних та надзвичайних форм національного буття. «Весь цей новий період філософсько-естетичної думки Греції (5 ст. від Р. Х. – *Авт.*) характеризується ... як антропологізм... середньої класики..., незвичайним чином відточувала та загострювала суб'єктивне людське життя» (О. Лосев).

Ймовірно онтологічно-віртуальне як діалектично-трансцендентне пов'язує з метафізикою історії відтворення проявів свободи народу, відкинувши антропологічне «зачарування» софістикою деяких популістських проектів імперських радикалів, або, навпаки, загострення суперечок лібералів і демократів, оскільки антропоцентризм гуманітарної освіти робить руйнівними дії носіїв «кволої демократії». Відомий представник середньої фази цивілізації стає спостерігачем циклічності подій, і абсолютно невільним у своєму конформізмі, якщо ми, за онтологією, розв'яжемо проблему поваги до гуманітарно-сократівських чеснот істини [1]. Культурно-історичні пошуки в умовах військового протистояння здійснюються патріотами з надією на філософський Дух гуманістичної культури «фаустівської людини», що зумовлює потреби у метафізичному і гуманістично-сократівському підході до антропоцентричних вимірів становлення політичної нації. Метафізика історії є необхідним носієм розробки сучасної європейської культурної парадигми (О. Халапсіс). Так, професор Є. Борінштейн та його школа соціокультурної динаміки намагаються тлумачити дуже широко витoki і сутність антропоцентризму.

Отже, всі історичні народи полюбляють власних героїв – патріотів, які мають покликання понад за все боротися й за Вітчизну та істину, й за сенс відтворення загальнолюдських ідеалів. Українська нація має свою силу і Бога, які отримані часто-густо за незвичних та чудових обставин. Гуманістика соціокультурної динаміки «відчуває» віктимність поточного моменту як носія удосконалення розумових здібностей звичайних громадян, що пов'язані з

повагою гідності людини, яка створена «за образом і подобою Бога», на думку християнських богословів та прихильників національної гідності цивілізованої людини. Поступово складаються різні соціокультурні напрями сократівського духу громадської думки, зокрема за українським досвідом, що в певному сенсі одним із перших в Європі є двигуном антропоцентризму інтелігентності європейського простору.

На думку гуманістів, «інтелігенту притаманне: розуміння життя заради загального благоденства, індивідуального життя як квінтесенції суспільно-історичних відносин, прагнення до ліквідації недосконалості життя, перетворення свого життя в активний або потенційний подвиг» (О. Лосєв). Окремі фрагменти філософсько-патріотичних знань почали складатися вже в стародавніх цивілізаціях і пов'язані з розвитком діалектики антропологічного процесу та ускладненням суспільно-виробничої практики. У західній цивілізації доби Відродження йшов потік наукової літератури, використовувались громадські новації. Зараз їх сенс передається як поняття «гуманітарна парадигма», що пов'язана з християнізацією, соціокультурними змінами України-Русі, гетьманською величчю. У наших корифеїв глибинні визначення субстанційних засад буття час від часу визначені у поняттях філософсько-релігійних та діалектики теологічних взаємозв'язків.

Цілісність Бога у монотеїзмі є історичним фактом, наслідком усвідомлення історичним народом цінностей соціокультурного буття. Його суто виховна та громадська цілісність закладена в розуміння саме трипостасної природи Слова та пов'язана з усвідомленням Його як Керманіча, Судді, Батька, Всюдисутнього, Всемогутнього, тобто Всевишнього – носія діалектики «універсальної любові» (М. Бердяєв, О. Лосєв, Г. Сковорода, П. Юркевич). Своєрідне глибинне підвищення сенсу філософсько-національної культури може бути об'єктивною обставиною того, що у працях носіїв ідеї людиновимірності буття запропоновані також перспективні тексти для критичного переосмислення всіх ціннісно-нормативних систем, більш глибокого вивчення синтезу релігії, гуманістики різних культурних етик, ділової раціональності майбутнього фахівця європейського рівня. Дух афінських мислителів (Сократ, Платон, Аристотель) як пізнання духу історичного етносу відбувається за метафізичною лінією сходження від «ідеї-форми держави» до софіологічного розуміння громадського духу історичної нації, яка є виявленням діалектики екзистенції його сутності, але за нормами, що визначені суспільною та особистісною свободою.

У духовно-ціннісному просторі національної ідеї існує окрема діалектична ієрархізація епістемологічних принципів пошуку істини, оскільки Божественний ейдос патріотичної екзистенції прищеплює молоді духовну приналежність до свого роду (народу), враховування ознак історичної Свободи. Відомо про те, що «краса, як і все, що існує ..., обов'язково є єдністю і боротьбою протилежностей. Ця єдність, як боротьба, про що говорить нам тільки вивчення самої дійсності» (О. Лосєв).

Роздуми про еволюцію метафізичного пізнання української системи формування патріотичної людини відзначає те, що є необхідність оновлення громадської ходи цивілізованого діалогу та його якісної трансформації на основі досвіду історичної рефлексії національної ідеї. Це стосується історичної пам'яті, що з часів античності вплинула на самовизначення духовної еліти Києво-Руської держави і суспільства, а потім – і на політичну взаємодію носіїв офіційної влади та альтернативного демосу. У демократично-патріотичній взаємообумовленості зв'язків наставника і вихованця один до одного взагалі з'ясовуються наміри патріотичних людей заради досягнення якомога кращого життя Вітчизни. Дух громадського антропологізму європейського мислення має онтологічний статус, підкреслюючи можливості в гуманітарній сфері поступового розповсюдження феномена «громадського донкіхотства», оскільки діалектика матеріалізує найвідоміші трансцендентні аксіоми пізнання суперечливості буття. Ось чому антропологічне є світське та духовне, громадянське і релігійне, світоглядне явище. Гуманітарне пізнання історичних парадоксів антропоцентричної фази цивілізації через феномен «кризового суспільства» номінує постнекласичні сценарії метафізики історії. Можна осмислити освітлювання етнокультурного розуміння громадянської позиції «маленької людини», сутнісних наслідків софістичного перекинування цивілізаційної саморегуляції соціокультурного простору, навіть у номінації дій колишнього імперського сателіта – «малоросійської спільноти», з тим, щоб формувати гідні патріотичні обрії. Філософія принципів саморегулятивності людини, що онтологічно сполучені духовною елітою, відтворює дух свободи, зміцнює європейську цивілізаційність позиції соціальних акторів. Її часто-густо профанують нестійкі (штатні) представники-імітатори «футурологом вульгарного соціологізму». Однак позитивним є те, що зараз в Україні активно відроджується громадська повага до досвіду самокритичного розуміння постмодерної європейської думки.

Критичний розгляд змагання моделей розвитку українського суспільства і стратегій, які запроваджені для вирішення проблем збереження цивілізованості держави, соціуму, людини, пов'язаний навіть із військовим захистом гідності історичної нації та надією на щасливе майбутнє всіх складових молодого демократичного суспільства. На шляхах оптимізації діє дух актуалізації онтологом процесу соціокультурних змін. Націотворення тоді трансцендує дії філософів і політиків стосовно захисту історичності нашого народу, який, попри гібридні ускладнення, спроби анексії Криму і Донбасу, може вивести власну «стежку» у здійсненні соборності держави у душі демократично-патріотичних перетворень. Модель оптимальної європейської демократії завдяки системному підходу до інформаційних проблем європейського простору відтворює адекват політичній нації. Дух надії виникає в суспільстві, яке намагається поступово опанувати критерії «еталонної цивілізації». Якщо дивитись на зміни, що супроводжують сучасний розпад неосталінізму, суттєво впливаючи на будь-яку глобальну чи локальну кризу етносоціальних відносин, можна побачити, що все починалося з руйнування

стереотипів, створення духу гуманітарних цінностей на користь національних ідеалів. Логіка становлення політичної надії спрямована проти малоросійської меншовартості, яка, обожаючи міфологеми про «імперську націю», котра оперує нібито субстанціальними поняттями, такими як «національне життя», «історичний час», «історичний етнос», відкидає їх врешті-решт на «трансцендентне узбіччя». Дух соціокультурного простору в європейському вимірі є не стільки сукупність філософських ідеалів, скільки антропоцентризму гуманітарних цінностей, – це базова фундаментальна властивість онтології молодої людини як ідеальної особистості. В антропологічній фазі діалектика духу цивілізованості носіїв європейської культури є основою не тільки професійного довголіття, а й життєвого благополуччя, навіть під час вільної чи невільної зустрічі «маленького українця» з вимогами «екстремалів» кризового буття.

Висновки. Всі ці зміни історичного процесу спричиняють те, що об'єктивно стають затребуваними такі специфічні характеристики духовності людини, як шляхетність, професіоналізм, патріотизм, креативність, інформативність, віктимність громадської активності, які можуть сприяти прогресивному розвитку суспільства й особистості, збереженню вільного життя і виживанню локально-етносоціальних утворень навіть у військових умовах. Практика становлення системи європейських цінностей і соціокультурних перетворень свідчить, що, коли в соціумі порушуються умови формування гармонії відносин «громадянин – держава» і послаблюється етносоціальна взаємодія, то дезорганізується і розхитується увесь державно-соціальний організм, який відзначається колізіями в гуманітарній сфері, попри негативне замовчування про суперечливий розвиток особистості і про кризовий соціум, оскільки держава, суспільство, людина перестають бути цілісною системою, «єдиним тілом», тому що порушуються субстанційно-кореляційні зв'язки між усіма складовими інформаційного поля, освітосферою та філософсько-інноваційною діяльністю.

Соціальне значення проблеми антропології гуманітарних цінностей політичної нації полягає у розкритті громадського розуміння аспектів комунікативно-інформаційного усвідомлення сенсу діалектики поточного моменту, визначення аксіологічних вимірів інформації та інформатизації. Гуманітарна освіта у такому разі, навіть коли дуже критикує небезпечні прояви сфери управлінської діяльності, є необхідним моментом громадських зрушень за умов глобальної кризи, потребує від людини-фахівця пошуку внутрішньої правди і високих зразків філософської культури, одержання індивідом особливих лицарських якостей, засвоєння категорій, близьких до релігійних (почуття особистої гідності, відповідальності, духу свободи, постійного самоочищення і любові до Вітчизни, до ближнього). Реформатори впевнені у тому, що метафізика історії обумовлює становлення суб'єктів євроінтеграції, а українська політична нація може цивілізовано діяти, тобто еволюційно долати кризовий стан націотворення, попри «закон штучного відтворення хаосу глобальних систем» тощо.

Список використаних джерел

1. Аксьонова В. І., Скловський І. З. Гуманістичний контекст соціокультурного простору України. *Наукове пізнання: методологія та технологія: наук. журн.* / Борінштейн Є. Р., гол. ред. 2015. № 2 (35). С. 12–16.
2. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 400 с.
3. Кессиди Ф. Х. Сократ. 2 изд., доп. Москва: Мысль, 1988. 220 с. (Мыслители прошлого).
4. Корчак Я. Как любить детей: пер. с польск. Москва: Знание, 1968. 960 с.
5. Лосев А. В. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. Москва: АСТ; Харьков: Фолио. 2000. 846 с.
6. Лосев А. Страсть к диалектике. Москва: Наука, 1990. С. 46.
7. Платон. Соч.: в 3 т.; пер. с древнегреч.; Лосев А. Ф. Жизненный и творческий путь Платона / под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса. Москва: Мысль, 1968. Т. 1. С. 5–74.
8. Снегір'ова В. Мигель де Сервантес. «Дон Кіхот». «Печальний образ» чи пародія. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2014. № 4. С. 21–22.
9. Сорокин П. Проблемы социального равенства. Человек. Цивилизация. Общество: пер. с англ. Москва: Политиздат, 1992. С. 245–252.
10. Сократ и его время. Исторический очерк В. Д. Ситковского. Санкт-Петербург: Изд-во Я. Башмакова, 1910. 110 с.
11. Халапсис А. В. Зеркало Клио. Метафизическое постижение истории: монография. Днепр: Адверта, 2018. 384 с.

References

1. Aksonova V. I., Sklovskiy I. Z. Humanistychnyi kontekst sotsiokulturnoho prostoru Ukrainy. *Naukove piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia: nauk. zhurn.* / Borinshtein Ye. R., hol. red. 2015. № 2 (35). S. 12–16.
2. Borinshtein Ye. R. Osoblyvosti sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva: monohrafiia. Odesa: Astroprynt, 2006. 400 s.
3. Kessidi F. Kh. Sokrat. 2 izd., dop. Moskva: Mysl, 1988. 220 s. (Mysliteli proshlogo).
4. Korchak Ya. Kak liubit detei: per. s polsk. Moskva: Znaniye, 1968. 960 s.
5. Losev A. V. Istoriya antichnoy estetiki. Sofisty. Sokrat. Platon. Moskva: AST; Kharkov: Folio. 2000. 846 s.
6. Losev A. Strast k dialektike. Moskva: Nauka, 1990. S. 46.
7. Platon. Soch.: v 3 t.; per. s drevnegrech.; Losev A. F. Zhiznennyi i tvorcheskiy put Platona / pod obshch. red. A. F. Loseva i V. F. Asmusa. Moskva: Mysl, 1968. T. 1. S. 5–74.
8. Snehirova V. Myhel de Servantes. «Don Kikhot». «Pechalnyi obraz» chy parodiia. *Vsesvitnia literatura v suchasni shkoli*. 2014. № 4. S. 21–22.
9. Sorokin P. Problemy sotsialnogo ravenstva. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshchestvo: per. s angl. Moskva: Politizdat, 1992. S. 245–252.
10. Sokrat i ego vremia. Istoricheskiy ocherk V. D. Sitkovskogo. Sankt-Peterburg: Izd-vo Ya. Bashmakova, 1910. 110 s.
11. Khalapsis A. V. Zerkalo Klio. Metafizicheskoe postizheniye istoriyi: monografiia. Dnepr: Adverta, 2018. 384 s.

Ihor Sklovsky,

*Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky*

Vera Aksonova,

*Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Flight Academy of the National Aviation University*

HUMANITARIAN EDUCATION IN UKRAINE AS A FACTOR OF STRUGGLE FOR THE ESTABLISHMENT OF EUROPEAN VALUES IN THE CONDITIONS OF WAR

The article is devoted to the formation of a political nation in Ukraine in the course of innovative transformations of patriotic values in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war. The author's vision of the fundamental values of the national system of philosophical and patriotic knowledge is presented. The achievements of ancient civilizations and modern science are analyzed in the context of the development of anthropological dialectics and the reinterpretation of the concept of interaction between man and society. Currently, public respect for the experience of self-critical understanding of postmodern European thought is actively reviving in Ukraine, which is largely facilitated by the humanitarian education system. Objectively, such specific characteristics of a person's spirituality as nobility, professionalism, patriotism, creativity, informativeness, public activity, which can contribute to the progressive development of society and the individual, the preservation of free life and the survival of local ethno-social formations in military conditions, are becoming in demand.

Keywords: *political nation, patriotic values, anthropocentrism, anthropologism, transformations.*